

TIBBIY TA'LIMDA GENDER TENGLIK MASALALARINING O'ZIGA XOS JIHATLARI

N.M.Ortiqova – tadqiqotchi

Farg'ona jamoat salomatligi tibbiyot instituti

Tayanch so'zlar: "gender", sharqona tarbiya, "jins", tibbiy ta'lim, amaliy tajriba, psixologik xususiyatlar, dunyoqarash, xavf-xatar, individual topshiriq.

Ключевые слова: "гендер", восточное воспитание, "пол", медицинское образование, практический опыт, психологические особенности, мировоззрение, риск, индивидуальное задание.

Key words: "Gender", Oriental upbringing, "gender", medical education, practical experience, psychological characteristics, worldview, risk, individual Assignment.

Kirish. O'zbekistonning yangi rivojlanish bosqichida – "gender tenglikni ta'minlash siyosatini davom ettirish, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ularni qo'llab-quvvatlashga doir islohotlarni amalga oshirish, jamiyatda xotin-qizlarga tazyiq va zo'ravonlikka nisbatan murosasizlik muhitini yaratish, xotin-qizlarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash"[1] ga qaratilgan ko'plab vazifalar belgilab olinmoqda, bir qancha tashkiliy-huquqiy mexanizmlar ishlab chiqilmoqda va bu boradagi ilmiy tadqiqot ishlariga ham alohida e'tibor qaratilmoqda.

Shuningdek, davlat siyosati darajasida O'zbekiston Respublikasining Gender tenglikni ta'minlash masalalari bo'yicha komissiyasi, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatida Xotin-qizlar va gender tenglik masalalari qo'mitasi tashkil etilganligini alohida ta'kidlash lozim. Bunday gender islohotlar negizida ta'lim tizimida ham gender yondashuv asosida ishlash, tibbiy ta'lim talabalarida bo'ladigan har qanday muammolarni bartaraf etish, jinsiy tafovutlar asosida kamsitilishga qarshi kurashishda gender yondashuvga asoslangan ta'limni tashkil etish va innovatsion ta'lim metodikasini ishlab chiqish pedagogik dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Jamiyatda hamjihatlik va ijtimoiy birdamlikni shakllantirishning eng muhim asosi sharqona tarbiya yondashuvi ostida jamiyatni tarbiyalash, ta'lim-tarbiya yo'nalishlarini belgilash, shuningdek, bir mamlakatda yashovchi turli millat va elatlar, qardosh millatlar, madaniy xususiyatlarga ega insonlarni yagona g'oya – sharqona tarbiya asosida birlashtirishdir.

Sharqona tarbiya – ming yillar davomida takomillashib borganligi bizga tarixdan ma'lum bo'lib, bu sharq olamiga xos bo'lgan urf-odat, an'ana hamda sharq madaniyati g'oyalari asoslangan tarbiya demakdir.

Insoniyat hayotida tarbiyaviy ahamiyatga molik bo'lgan bunday hislatlar – insonni sabr-toqatli, irodali, o'tkir fikrli, jismonan baquvvat va ruhan yengilmas, mehr-muruvvatli bo'lishini ifodalaydi. O'zbek xalqida azal-azaldan oila, ota-ona va farzand, er va xotin munosabatlari o'zgacha qadrlanib kelgan. Bu borada buyuk mutafakkirlarimiz ham o'z asarlarida qimmatli fikrlarini bildirib o'tganlar. Jumladan, Abu Ali ibn Sinoning oilaviy munosabatlar haqida aytgan fikrlari bag'oyat qimmatlidir.

Olim "Tadbir-al-manozil" asarida oilada er va xotinning yaxshi sifatlarini sanab o'tadi. Ularning shaxsiy namunalari bola uchun o'mak bo'lib uning kelajak taqdirini belgilashda muhimligini alohida ta'kidlaydi. Ibn Sinoning fikricha, tarbiyachi faqat so'zdagina nasihatgo'ylik bilan tarbiyalamasdan, balki amalda ham bolalarga o'z xulqi bilan ta'sir qilishi kerak [2]. Bolada yaxshi xarakter va xulq-atvor tarbiyalash uchun uning shaxsini hurmat qilish kerak, uni sevishtirish va e'zozlash lozim. Uning oldida yomon gapirmaslik, ortiqcha harakatlar qilmaslik kerak, lekin tarbiyada talabchanlik bo'lishi lozim", degan g'oyani ilgari suradi.

"Gender" atamasi 1958-yilda amerikalik psixolog olim Robert Stoller tomonidan ilmiy iste'molga kiritilgan bo'lib, "jins" ma'nosini bildiradi.

Genderga ijtimoiy jihatdan bo'lgan yondashuv, o'g'il va qiz bolalarning o'zaro hamkorligi tushunchasi R.Xof tomonidan kiritilgan bo'lib, o'g'il va qiz bolalarning ma'naviy-madaniy qiyofalarini ifodalaydi. Ushbu yondashuvga muvofiq ravishda gender muayyan jamiyatda

qaror topgan ijtimoiy munosabatlarning o'lchovi sifatida namoyon bo'ladi [3].

Suqrot shaxs erkinligi va ozodligi, inson va fuqarolar huquqi haqidagi g'oyalari bilan yoshlar ongini zaharlashda ayblanib o'linga mahkum etilgan. Falsafaning otasi Platon ham o'z buyuk safdoshlari g'oyalari sodiqligini namoyish etgan holda "Ideal davlat" asarida bu qarashlarni yoqlab chiqqan. Platon erkak va ayol tabiati o'rtasidagi farq nisbiy va faqat reproduktiv sohaga taalluqli degan xulosaga keladi. Ayol o'z xohishiga ko'ra kasblarni tanlashi mumkin: musiqa, falsafa yoki boshqa kasblar, shu jumladan, harbiy ishlarni ham. Platon asarida "Ayolni ushbu qiyin va mas'uliyatli vazifani bajarishga qodir deb hisoblash mumkinmi? Insoniyatning ayol qismi barcha masalalarda erkaklar bilan bir qatorda ishtirok eta oladimi?" [5], – degan savollarni o'rta tashlaydi.

Platon o'z davrida an'ana, urf-odatlarining kuchli va uzoq muddatli ta'siri natijasida "sho'rva pishirish" va "enagalik qilish"ga mahkum bo'lgan xotin-qizlarning jamiyatdagi o'rni o'zgarib qolganligini tasvirlab, muammoning ijtimoiy ildizlarini ochib beradi.

Genderli yondashuv asosidagi tibbiy ta'lim jarayoniga ota-onalarni jalb qilish amalga oshiriladi, o'qituvchi-talabalar-ota-onalar uzviy aloqasini ro'yobga chiqariladi. Amaliy tajribaning ko'rsatishicha, farzand ulg'aya borishi bilan, ota-onalar va talabalar o'rtasidagi munosabat ham biroz murakkablashib boradi, buning uchun ota-ona va o'qituvchining hamkorligida olib borgan ishlari katta natija beradi.

Tibbiy ta'limda ham fanlarni o'qitish variantlari bo'lishi mumkin. Biroq, buni amalga oshirish katta qiyinchiliklar bilan bog'liqdir. Gap shundaki, tibbiy ta'limda gender tushunchasiga oid mavzularni kiritish, o'quv dasturlari mazmunida o'g'il bolalar va qiz bolalar uchun farqlarni hisobga olish juda qiyindir. Fanlarni genderli yondashuv asosida tanlov bo'yicha o'rganishning kiritilishi, yuqorida aytilganidek, mustaqil ishlash o'quvini rivojlantiradi [5]. Buning yorqin namoyon bo'lishi ham majburiy fanlar va tanlov fanlardan ijodiy imtihonlar bo'lib, ularda har bir talabaning individualligi oshiradi. Shunga muvofiq, savodli qiz bolalar va o'g'il bolalarning psixologik xususiyatlarini biladigan o'qituvchilar kerak.

Shu maqsadda o'rganuvchi seminarlar, treninglar, psixologning individual maslahati kerak bo'ladi. O'g'il bolalar va qiz bolalar bilish jarayonlarining xususiyatlarini qayd etgan holda, o'g'il bola yangi, nostandart yechimni doimiy izlashda, yangi g'oyalarni olg'a surishda bo'lishini ta'kidlaymiz. Ular jarayondan ko'ra ko'proq darajada natijaga orientirlanganliklarini ta'kidlaymiz. Topshiriq qancha murakkab bo'lsa, qiziqish shuncha yuqoridir. Qiz bolalar bilish jarayonlarining xususiyatlarini ko'rib chiqqanimizda esa ularni kommunikativ malakalari ko'proq rivojlanganligini va muvaffaqiyatsizlikdan qochish kabi xislatlari ko'proq rivojlanganligini ko'rish mumkin. Ayni shu xarakteristikalar darsdan tashqari va dars vaqtidagi tadbirlarni o'tkazishda o'qituvchi tomonidan hisobga olinishi zarur.

Tibbiy ta'lim jarayonida genderli yondashuvga amal qilishining afzalligi shundaki, u o'quv sharoitida o'g'il va qiz bolalar manfaatlarini hamda intellektual imkoniyatlarini hisobga olishga ko'maklashadi. Tibbiy ta'lim jarayonida amalga oshiriladigan pedagogik-psixologik ta'sirlar o'g'il va qiz bolalarning xatti-harakatlari, dunyoqarashlarida ijobiy o'ziga xoslik paydo bo'lishiga yordam beradi.

Tibbiy ta'lim jarayonida gender xoslikni ta'minlamasdan turib, intellektual-ma'naviy jihatdan rivojlangan shaxsni shakllantirib bo'lmaydi. Bunday ta'lim tizimi o'g'il va qiz bolalarning manfaatlarini ustuvorligi asosida tashkil etilishi kerak. Genderga yo'naltirilgan ta'limni tashkil etish zarurligini hisobga olgan holda o'quv jarayonini isloh qilish o'g'il va qiz bolalarning erkin, intellektual, ma'naviy rivojlanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Gender yondashuvning pedagogikada qo'llanilishi, birinchidan, ijtimoiy muhitda samarali faoliyat ko'rsata oladigan, ikkinchidan, jamiyat talablariga mos keladigan ijodkor, tadbirkor, intellektual rivojlangan shaxsni kamol toptirishga ko'maklashadi.

O'g'il va qiz bolalarning har biri qanday bo'lishi, qanday faoliyat turini egallashi ta'lim sifatiga bog'liq. Ilmiy adabiyotlar tahlili o'g'il-qizlardagi quyidagi farqlarni aniqlashimizga asos bo'la oladi. (1-jadvalga qarang.)

Tibbiy ta'lim jarayonida qiz va o'g'il bolalarning o'rtasidagi farqlar (Ilmiy adabiyotlar tahlili)	
O'g'il bolalar	Qiz bolalar
–O'g'il bolalar, o'zlari bilan tengdosh bo'lgan qiz bolalardan 2-3 yilga aqliy va jismoniy jihatdan ortda qolishlarini yaxshi bilishadi: ularning chap yarim sharlari sekinroq o'sadi. – Turli xavf-xatarlarga intilish, iroda va ruhiyatni sinash, birinchi bo'lishni xohlash, qahramon bo'lish, mustaqil qaror qabul qilish – bu o'g'il bolalar tabiatiga xosdir. – O'g'il bolalar o'zlari bilim izlab topishga intiladi. Ular vazifani bosqichma-bosqich bajarmay, balki o'zlari o'ylab ko'rishga va bajarishga harakat qilishadi, ular o'qituvchining so'zlaridan qoidani o'zlari chiqarib olishni istaydilar. Ularning anglashi ko'proq mantiqiylik, obrazli, hissiy bo'ladi. – O'g'il bolaga muammoli xarakterga ega masalalar yoqadi va u birinchilardan bo'lib javob berish uchun faol ravishda yechim topishga kirishib ketadi. – O'g'il bolalar guruhda o'zlarining yetakchilik xususiyatlarini ishg soladilar.	– Qizlar muloqotda uyatchan va o'rganishda astoydil harakat qilishadi. Ular uchun tafsilotlar va jarayonning o'zi muhim. – Qizlar standart topshiriqlarni yaxshi o'zlashtirishadi, berilgan algoritmnini osonlik bilan yechishadi, shuningdek, ko'proq vazifalarni bajarishga ulgurishsada, ular o'g'il bolalardan uyalib turishadi va ba'zida shunday vaziyatlarda guruh bo'sh xonaga o'xshab qoladi –Qizlar “jamoaviy” shaklda vazifalarni yechishga tarafdorlar; –Qizlar zudlik bilan o'zaro rollarni taqsimlashadi, bir-birlari bilan ko'p maslahatlashishadi va birgalikda yechim topishadi. –Individual topshiriqlarda ular to'g'ri javobni bilsalar ham, o'zlari ikkilanib harakat qilishadi;

– O'quv jarayonida, har bir o'g'il bola o'zini ko'rsatishga harakat qiladi. Qizlardan alohida darslardagi holatda esa har kim teng va bolaning o'zini ko'rsatish harakati bo'yicha yetakchilik fazilatlarini rivojlantirishga yo'naltirilishi mumkin.

– Qiz bolalarni garchi xatolari bo'lishiga qaramay, maqtash kerakligini, aks holda o'z qobiqlariga o'ranib olishlari va keyingi safar javob berishdan qo'rqishi mumkin. O'g'il bolalar bunday yonda-shuvni tushunishmaydi.

1-jadval. Tibbiy ta'lim jarayonida qiz va o'g'il bolalarning o'rtasidagi farqlar (Ilmiy adabiyotlar tahlili)

Shu fikrlardan kelib chiqib shuni ta'kidlash joizki, jamiyatning yangi taraqqiyot bosqichida gender tenglikka erishish, genderli yondashuvning, ya'ni qiz va o'g'il munosabatlaridagi tenglik, maqomlarida muvozanat va huquq va erkinliklari kafolatlanishida adolatlilikni ta'minlashning ijtimoiy asoslari jamiyatning ijtimoiy va gender stereotiplariga, ijtimoiy himoya strategiyasiga hamda e'tiqodi, axloqiy qadriyatlar va boshqa milliy va madaniy xususiyatlariga bog'liq bo'lishi kelib chiqadi. Bu esa mazkur omillarni chuqur o'rganish va ularning ijobiy va salbiy tomonlarini tadqiq etish orqali gender tenglikka erishish imkoniyatini oshiradi.

Xulosalar. Xulosa qilganda, tibbiy ta'lim jarayoni samaradorligini aniqlash maqsadida monitoring o'tkazib borildi. Ko'rsatib o'tamizki, psixo-pedagogik tashxislash – bu shaxsiyat sifatleri rivojlanish darajasi, o'qish, rivojlanish, muloqotdagi qiyinchiliklar va shuningdek, psixologik ta'rif, texnologiyalar, metodikalar, pedagogik loyihalarning ishlash samaradorligi va rivojlanishini aniqlashdir. Tibbiy ta'lim talabalarining gender tarbiyasi bo'yicha tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlar kompleksining samaradorligini tekshirish bo'yicha nazorat guruhlari tajriba sinov ishlarining maqsad va vazifalari belgilandi. Genderli yondashuv natijasi tibbiy ta'lim jarayonida qiz va o'g'il bolalar o'quv faoliyatidagi o'xshashliklar va farqlarni hisobga olishga asoslanadi. Bu esa, o'z navbatida, o'quv jarayoni samaradorligini ta'minlashga yordam beradi. U yoki bu jinsga mansublik talaba shaxsining imkoniyatlarini belgilaydi.

Dunyo ijtimoiy-siyosiy rivojlanish jarayonida ayol bilan erkak teng huquqli ekanligi, ular mehnat turini tanlashda, fikrlash va oila qurishda erkindirlar degan qarashlar shakllangan. Shunga muvofiq o'quvchilarga tibbiy ta'lim berishda huquqlilikni ta'minlash, ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy hayotda ularning imkoniyatlarini kengaytirish va uning mohiyatida ayolni ijtimoiy hayotning subyektiga aylantirishdek ezgu niyat yotadi. Tibbiy ta'lim talabalarida sharqona tarbiyani shakllantirish asosida jamiyatda ayol va erkak o'rtasidagi munosabat, avvalo, milliy madaniyatning xususiyatlari bilan belgilanadi va jamiyat o'zgarishlariga, hayot sharoitlariga mos ravishda takomillashib boradi.

Adabiyotlar

1. Gender tadqiqoti asoslari kursi xrestomatiyasi: / rus tilidan qisqar. tarjima. Oliy o'quv yurtlari uchun. -Toshkent: “O'zbekiston”, 2003. 411-b.
2. Mavlonova R., Goroxova O., Ogluzdina L. Mehnat ta'limi metodikasi: Oliy ped. hamda maxsus o'rta bilim yurt. uchun o'quv qo'll. -Toshkent: “O'qituvchi”, 1985. 248-b.
3. Рапацевич Е.С. Педагогика: Большая современная энциклопедия.– М.: “Соврем. Слово”, 2005. –С. 720.
4. Уэст К., Зиммерман Д. Создание гендера. Пер. с англ. Е.Здравомысловой Гендерные тетради. Вып.1.Спб., 1999 mhtml:file://F:/enter/
5. Усманова А. Гендерная проблематика в парадигме культурных исследований //Введение в гендерные исследования. Ч.1: Учебное пособие. –Харьков, Спб., 2001. –С. 447-449.

РЕЗЮМЕ. Mazkur maqolada tibbiy ta'limda gender tenglikni ta'minlash siyosatini davom ettirish, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, ularni qo'llab-quvvatlashga doir islohotlarni amalga oshirish, jamiyatda xotin-qizlarga tazyiq va zo'rvonlikka nisbatan murosasizlik muhitini yaratish masalasiga urg'u berilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье акцент сделан на продолжение политики обеспечения гендерного равенства в медицинском образовании, повышение социально-политической активности женщин, проведение реформ по их поддержке, создание в обществе атмосферы нетерпимости к притеснениям и насилию в отношении женщин.

SUMMARY. In this article, the issue of continuing the policy of ensuring gender equality is emphasized in medical education, increasing the socio-political activity of women, implementing reforms in their support, creating an atmosphere of intolerance towards harassment and violence against women in society.